

УДК 811.112.2*37

ТЕБЕНІХІНА Н. В.*(Київський національний лінгвістичний університет)***ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ SEELE / ДУША У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ**

У пропонованій статті увага приділяється поняттю поля, його ролі в організації лексичних одиниць у системі мови. Також розглядаються ядро, центр й периферійна зона лексико-семантичного поля SEELE / ДУША у німецькій мові.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, лексема, душа, ядро, центр, периферія.

Тобеніхіна Н. В. Лексико-семантическое поле SEELE / ДУША в немецком языке. В предложенной статье внимание уделяется понятию поля, его роли в организации лексических единиц в системе языка. Также рассматриваются ядро, центр и периферийная зона лексико-семантического поля SEELE / ДУША в немецком языке.

Ключевые слова: лексико-семантическое поле, лексема, душа, ядро, центр, периферия.

Tebenikhina N. V. Lexical-semantic field SEELE / SOUL in German. The proposed article focuses on the concept of field, its role in the organization of lexical items in a language system. There are also considered the core, the center and the peripheral zone of the lexical-semantic field SEELE / SOUL in German.

Keywords: lexical-semantic field, lexeme, soul, core, center, periphery.

Мета: Встановити ядро, центр та периферію лексико-семантичного поля (ЛСП) SEELE / ДУША у німецькій мові.

Мета визначає наступні **завдання** роботи: 1) дати визначення поняттю ЛСП; 2) встановити лексеми, які входять до складу ЛСП SEELE / ДУША.

Предмет дослідження: лексико-семантичне поле SEELE / ДУША у німецькій мові.

Об'єкт дослідження: лексико-семантичне поле.

Концепція польового принципу системної організації мовних явищ має уже досить тривалу історію. Вперше термін “семантичне поле” було згадано у роботі Г. Іпсена “Der alte Orient und die Indogermanen” у 1924 році, де він визначався як сукупність слів, що мають спільне значення. Відтоді термін “поле” використовувався надто широко, що обумовлено не стільки відмінностями принципового теоретичного характеру, скільки неоднаковим досвідом розробки даної проблеми. Така думка дозволяє дійти висновку, що теорія поля охоплює низку точок зору, які, по суті, можуть бути зведені до спільної ідеї – ідеї смислового зв'язку слів одне з одним у мові [Помпаева 2005, с. 124]. У різний час питаннями теорії поля переймалися Й. Трір, В. Порціг, Л. Вайсгербер, О. Духачек, В. Г. Адмоні, Є. І. Шендельс, О. В. Гулига, Г. С. Щур, О. В. Бондарко, А. Ю. Гусева та ін.

Як уже зазначалося, поле є системним утворенням і розглядається як одна з форм структурування одиниць лексичного рівня. Отже, семантичне поле у лінгвістиці розуміють як “сукупність слів різних частин мови, об'єднаних спільністю вираження одного поняття. Саме поняття і є основою інтеграції слів у поле” [Рубцов 2008, с. 231]. Думку про сукупність різних частин мови підтримував і німецький дослідник В. Порціг, який вважав, що до семантичного поля належать не лише іменники, а й дієслова з прикметниками, які виражають ознаки і виконують предикативну функцію, а також є семантично конкретнішими за іменники [Помпаева 2005, с. 125].

Базисне для поля поняття є ідеальною сутністю, тоді як слова, які входять до семантичного поля і перебувають у певних відносинах між собою, являють собою матеріальні реалізації поняття. Одиниці мови об'єднуються у системи, у т.ч. слова, які пов'язані між собою парадигматичними та синтагматичними відношеннями, вони об'єднуються у мові і мовленні на основі окремих значень. Саме тому і відбувається об'єднання слів у групи за семантичною схожістю, а далі у семантичні поля. Таким чином, значення слів і відповідні їм поняття слугують критерієм для поділу словникового складу на лексико-семантичні поля [Рубцов 2008, с. 231].

Досліджуване поняття “Seele” ‘душа’, з одного боку, втратило свою релевантність для німців, оскільки ними править раціоналізм. Про це свідчить їхнє ставлення до релігії, а також враження іноземців про них. Так, гвінейський соціолог на ім'я Абубакар Суаре, який уже понад п'ять років живе у Німеччині, пише: “На мою думку, в Німеччині панує духовний вакуум... Європейці пожертвували своїх богів раціоналізмові. Якщо щось іде не так, захворів або втратив роботу, їм часто бракує духовних ресурсів знання, що робити з цим нещастям у житті.” (тут і

далі переклад з німецької наш, Т.Н.) [Willkor 2003, S. 14]. З іншого боку, про душу йдеться, звичайно, не тільки як про релігійне поняття і тут лексикон німецької мови виявляє широку палітру виразів з компонентом “Seele”, причому у декількох значеннях. Різні словники подають такі лексико-семантичні варіанти даної лексеми: 1. внутрішній світ, внутрішні сили людини; 2. (можливо) невмируща частина людини; 3. людина, житель; 4. почуття, моральні відчуття людини; 5. духовний центр чогось; 6. внутрішній зміст чого-небудь [Götz 2008, S 963; Wahrig 1992, S. 1162]. З наведених значень випливає, що більшою мірою душа все ж пов'язана з людиною та її життям. Синоніми досліджуваної лексеми, що містяться в електронному словнику на сторінці Лейпцигського університету, підтверджують цей зв'язок: “Herz” ‘серце’, “Geist” ‘дух’, “Gemüt” ‘характер, настрій’, “Psyche” ‘Психея, психіка’, “Nabel” ‘пуп’, “Zentrum, Mittelpunkt” ‘центр’, “Gefühl” ‘почуття’, “Sinn” ‘смысл’, “Lebenskraft” ‘життєва сила’, “Innenleben” ‘почуття і думки людини’ [Wortschatz-Portal 2013]. Попередню тезу не заперечують і результати проведеного анкетування, націленого на встановлення асоціацій пересічних німців зі словом “Seele”. Всього було опитано 60 респондентів віком від 14 до 62 років. Лейтмотивом виявилась думка про те, що душа є чимось, що робить людину людиною. Крім того, відповіді інформантів структуруються за такими семантичними групами: а) релігія (Бог, Ісус, смерть, життя (після смерті), віра, переселення душ, рай, спасіння); б) людина (частина тіла, мислення, свідомість, серце, почуття, особистість); в) ефекти (вітер, мерехтіння, подих, тепло, туман). Серед інших асоціацій звучали езотерика, культ душі, темрява, чистота, швабська випічка тощо. Поміж прикметників повторювались “unsterblich” ‘невмируща’ (9), “unfassbar” ‘неосяжна, невловима’ (8), “körperlos” ‘безтілесна’ (3), “frei” ‘вільна’ (3), “einzigartig” ‘своєрідна’ (3), “gesund” ‘здорова’ (3) тощо. Про сполучуваність дієслів з досліджуваним поняттям інформує уже згаданий вище портал Лейпцигського університету, з якого видно, що найчастіше поряд зі словом “Seele” використовуються дієслова “baumeln (lassen)” ‘коливати(ся)’ (1640), “reden, sprechen” ‘говорити’ (426), “schreiben” ‘писати’ (158), також “verkaufen” ‘продавати’ (134), “brennen” ‘палати’ (106) тощо.

Вся сукупність уявлень про світ упорядковується у свідомості мовців у вигляді семантичних полів, і кожне семантичне поле залежно від мови членує ту частину дійсності, яку воно відображає [Караулов 1976, с. 24]. Традиційно поділяємо поле на *ядро* – одиниця, яка виражає його загальне значення, *центр* – одиниці з меншою кількістю диференційних семантичних ознак, *периферію* – мовні одиниці, які мають складніший та більш спеціалізований зміст, більшою мірою їх значення залежить від контекстного вживання. Ядерні конститuentи є обов'язковими для поля, систематично використовуються, виконують функції поля найбільш однозначно і є частотнішими за інші конститuentи. Слід зазначити, що межі між ядром, центром та периферією не чіткі і перехід з однієї зони в іншу відбувається поступово. У пропонованій статті ми спробуємо встановити ядро, центр й периферію ЛСП SEELE / ДУША з огляду на вищезазначені дані.

Так, ядро досліджуваного ЛСП утворює лексема “Seele”, оскільки з неї легко виводиться загальне значення, вона не є терміном і емоційно маркованою одиницею, має свій денотат, досить частотна за вживанням. Виходячи з дефініції слова, визначаємо приналежність до ядра також лексем Mensch ‘людина’, Innere ‘внутрішній світ’, Innenleben ‘почуття і думки людини’, menschlich ‘людський’, unsterblich ‘невмирущий’, baumeln ‘коливати’. Усі перераховані лексеми є нейтральними і вживаними. Критерієм для виявлення центру та периферії досліджуваного ЛСП слугували частотність й денотативний зміст лексем. Так, до центру входять лексеми Geist ‘дух’, Mittelpunkt ‘центр, ядро’, Weiterleben ‘життя після смерті’, unfassbar ‘неосяжна, невловима’ як такі, що фігурують серед синонімів та були названі респондентами. Серед дієслів “центральними” є sprechen ‘говорити’, schreiben ‘писати’. До периферії тяжіють Herz ‘серце’, Gemüt ‘характер, настрій’, Psyche ‘Психея, психіка’, Sinn ‘смысл’; körperlos ‘безтілесна’, frei ‘вільна’, einzigartig ‘своєрідна’, gesund ‘здорова’; verkaufen ‘продавати’, brennen ‘палати’, а також інші специфічні лексеми, зокрема “Seele” у значенні швабської випічки.

Висновки. У статті було надано короткий огляд історії розвитку теорії поля, дано визначення лексико-семантичного поля, яким ми послуговувалися у даній роботі. Також у рамках підготовки статті було проаналізовано словникові дефініції і синоніми поняття “Seele” ‘душа’ та опрацьовано анкети, в результаті чого з'ясувалося, що досліджуване поняття тісно

пов'язано з людиною та її життям. Це дозволяє помістити вказане слово в ядро ЛСП SEELE / ДУША поряд з основним поняттям душі. Серед іншого було здійснено спробу встановити лексеми, які входять до ЛСП SEELE / ДУША. У ході роботи ми дійшли висновку, що елементи поля не є чимось незалежним, а переплітаються одне з одним, стираючи межі між собою. **Перспективою** подальшого дослідження бачимо розширення ЛСП SEELE / ДУША за рахунок інтеграції у нього нових лексем, встановлення ближньої і далекої периферії, створення ЛСП GEIST / ДУХ, а також лексико-фразеологічного поля (ЛФП) для обох понять, оскільки пропонується стаття виконана в рамках дослідження мовної картини світу німецького народу шляхом аналізу лексико-фразеологічних засобів вербалізації концептів GEIST / ДУХ і SEELE / ДУША в німецькій мові.

Література

Караулов Ю. Н. Общая и русская идеография / Ю. Н. Караулов. – М.: Наука, 1976. – 355 с. Помпаева Г. В. Понятие “поля” в современных лингвистических исследованиях / Г. В. Помпаева // Гезэрлт. – 2005. – № 1,2. – С.124-127. – Режим доступу: http://www.lib.kalmsu.ru/Text/TRUD/Pompaeva_GV/p001.pdf Рубцов И. Н. Семантические поля как способ реализации языковых картин мира / И. Н. Рубцов // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2008. – Вып. 60. – С. 231-236. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/semanticheskie-polya-kak-sposob-realizatsii-yazykovyh-kartin-mira> Langenscheidts Großwörterbuch. Deutsch als Fremdsprache [herausgegeben von Prof. Dr. Götzel]. – Berlin, München: Langenscheidt, 2008. – 1307 S. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch / G. Wahrig. – Gütersloh-München: Bertelsmann Lexikon Verlag, 1992. – 1493 S. Willkop E.-M., Wiemer C. Auf neuen Wegen. Deutsch als Fremdsprache für die Mittelstufe und Oberstufe / E.-M. Willkop, C. Wiemer. – München: Max Hueber Verlag, 2003. – 280 S. Wortschatz-Portal der Universität Leipzig. – Режим доступу: <http://wortschatz.uni-leipzig.de/abfrage/>

УДК: 811. 111: 81'276.4:77

ТИМОЩУК Т.І.

(Запорізький національний технічний університет)

ВПЛИВ ЗАКОНУ МОВНОЇ ЕКОНОМІЇ НА ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ТА ЖАРГОННОЇ ЛЕКСИКИ СФЕРИ КІНЕМАТОГРАФУ

У статті розглядається реалізація принципу мовної економії у процесі створення англомовної термінологічної та жаргонної лексики сфери кінематографу. Здійснюється аналіз лексичних одиниць, утворених способом скорочення, та визначається роль даного способу у формуванні сучасної лексики кінематографічної галузі.

Ключові слова: лексична одиниця, закон мовної економії, усечення, аббревіація, телескопія.

Тимощук Т.І. Влияние закона языковой экономии на формирование англоязычной терминологической и жаргонной лексики сферы кинематографа. В статье рассматривается реализация принципа языковой экономии в процессе создания англоязычной терминологической и жаргонной лексики сферы кинематографа. Проводится анализ лексических единиц, образованных способом сокращения, а также определяется роль данного способа в процессе формирования современной лексики кинематографической сферы.

Ключевые слова: лексическая единица, закон языковой экономии, усечение, аббревиация, телескопия.

Tymoshchuk T.I. The influence of the language economy law on the formation of the English terms and slangisms within the cinematographic sphere. The article deals with the implementation of the language economy law in the process of forming the English terms and slangisms of the cinematographic sphere. The analysis of the lexical units, which were formed with the help of contraction, has been accomplished. The role of the way of word-building in the process of modern cinematographic vocabulary formation has been defined.

Key words: lexical unit, the law of language economy, clipping, abbreviation, blending.

Останнім часом із розвитком сучасних технологій спостерігається тенденція до економії часу, мовних та фізичних зусиль. Це явище знаходить своє відбиття у мові, яка реагує на потреби мовців та створює ресурси для оволодіння знань про навколишню дійсність.

Завдяки своїй динамічності, мова здатна безперервно розвиватись та оновлювати свої ресурси. Водночас, із розвитком виражальних засобів відбувається їх оптимізація. Г.Пауль зазначає, що «Загалом для мовної діяльності притаманна певна тенденція до ощадливості» [Пауль 1960, с. 372]. Це явище можна назвати законом мовної економії. **Актуальність** зумовлена необхідністю дослідження шляхів, способів та механізмів утворення нових одиниць, зокрема і встановлення ролі принципу мовної економії у формуванні нових лексем.

Об'єктом нашого дослідження є англомовний лексикон кінематографічної галузі, який складається із термінологічної та жаргонної лексики. Оскільки під час дії закону мовної економії відбувається заощадження мовних ресурсів, їх оптимізація, то **предмет** нашого